

A MAGYARSÁG SZEREPE FERENC JÓZSEF HADSEREGÉBEN

**Írta :
vitéz LÉPES GYŐZŐ
ny. ezredes**

119933

Felolvastatott az Egyesült Ker. Nemzeti
Liga debreceni Osztályának 1932. november
29-én a Déry-muzeumban tartott előadó-ülésen.

**Tiszta jövedelem a hadirokkantak segélyezé-
sére szolgál.**

Jelen fejtegetéseimnek a célja, hogy évtizedek fátylát fellebbentve a magyar nép katonai értékének ismertetése mellett azon éle-
tel, nehézségeket és küzdelmeket, melyekben Ausztriával közös hadseregünkben a magyar katonának része volt, az idősebbeknek meg-
emlékezésül, a fiataloknak tanulságul fel-
idézzem.

Ferenc József király hadseregének egyik legértékesebb része a m. kir. honvédség volt. Tudjuk, hogy békeidőben, ahol annak részei megjelentek, csak dicséretet és elismerést arattak. Tudjuk, hogy honvédeink az 1848—49-ben oly ragyogó honvéd nevet, a felledekény világ csaknem összes népeinek négy éven át tartó ádáz viaskodásaiban is a tisztelet és nagyrabecsülés legmagasabb fokára emelték.

Miután azonban honvédségünk Bécs közvetlen befolyásán kívül állott és különben is élete nyitott könyv gyanánt állott előttünk, alábbiakban egyedül a cs. és kir. közös hadsereg viszonyaival óhajtok foglalkozni.

Fejtegetéseim anyagát a 26 év folyamán ezen hadseregben szerzett tapasztalataimból és írásokból meritettem.

Azon körülmény, hogy a monarchia mind a 18 országát volt alkalmam megismerni, a kellő tapasztalatok megszerzésére a lehetőséget megadta.

Adataimat idegen, főleg német szerzők forrásmunkáiból egészítem ki, azt vélve, hogy őket, akik bennünket lépten-nyomon sovínizmussal vádolnak, csak elég szigorú bírálóinknak tekinthetjük.

Elnézést kérek, ha szokottnál több saját élményt említek fel és ezáltal előadásom ke-

reksége talán szenved. Kis események gyakran sok tanulságot rejtenek és ami fő, mint a gyermekszáj, igazat mondanak.

Mielőtt a Magyarság szerepének ecsetelésébe fognék, szükségesnek vélem keretként az egész közös hadseregnek, sőt az annak emberanyagát szolgáltató, összes nemzeteknek képét, úgy, ahogy én őket láttam, — lehetőleg annak felemlítésével, hogy ők is milyen szemmel néztek akkor ránk — pár vonással vázolni.

Ezen kép alapszínét az osztrák *németség* adja, mely döntő befolyását közös intézményeinkre nemcsak a Lajtán túl, hanem — épen a közös hadseregnél, — még a Lajtán innen is, igyekezett érvényesíteni.

Velők kezdem.

7 évig szolgáltam a 42-es északcsehországi német ezredben, melyben nem kevesebb, mint 12 fiatal magyar tiszt — közte sok jó magyar nevű, u. m. Széll, Havas, pazonyi Elek, Eszterhay, Balku stb. — voltunk együtt.

Az ezredet az osztrák csapattestek egyik legszebbjének tartották. Részben talán, mivel az ezredtulajdonosnak fia, György Cumberlandi herceg mint főhadnagy az ezredben szolgált, a tónus a tisztikarban állandóan mintaszerű volt.

A csehországi németek Béctől némileg cserben hagyva érezték magokat, ezért egyrészről Nagynémetországgal kacérkodott. Emlékszem, hogy egy leitmeritzi ünnepség alkalmával is, az étteremben egy nagy társaság a „Deutschland-Deutschland über alles“-t énekelte, még pedig a Gott erhalte dallamára. A jelenlevő tiszteknek kellett őket elhallgattatni. Ma a német himnuszt mégis csak így énekelik, az osztrák császárhimnuszt pedig már sehogysem. Ki hitte volna ezt akkor?

A nép a magyart, mondhatni csak a szindarabokból és az odavetődött tisztek által ismerte. „Die edlen Magyaren, ritterlichen Ma-

gyaren", ezt hallotta az ember állandóan. Többet nem is igen tudtak róla.

Egyszer egy táncosnőm például azt kérdezte, hogy hány sertése lehet egy mágának? Azt hiszem a „Cigánybáró” zsupánja jutott eszébe. Dux városkában pedig a Rossza Sándor (vagyis Rózsa Sándor) című szindarabban Velleszenyit, vagyis Wesselényit) mint a lovagias rablóvezér nemeslelkű pártfogóját mutatták be.

Sajnos, nem egyszer hallottam a világláttabbaktól mondani: „Nemes nép, szép ország, csak ne volna a protekció olyan nagy ur benne.”

Szolgalatban a magyarok a jók között, sportban, táncban az elsők, voltak. Bizony nem egy német leány tanulta könyvből is a magyar nyelvet. Hatvani hadnagynak pedig néha már ebéd előtt a kantinban, a 3 krajcáros sör mellett el kellett huzni a német sógorok kedvenc dalát: „Csak egy kislány van a világon.”

Az osztrák német katonai értéke jó, az alpesi ezredeké igen jó.

A kis, a valódi Csehország népének egyharmadát a műveltségben és gazdaságilag magasabb fokon álló németek tették ki. Ezek kezén volt vagyonuk kb. egyharmad része is. Az ország iskolái közül 1890-ben

főgimnázium 19 német és csak 18 cseh,
főreál 9 német és csak 8 cseh volt.

A prágai német tudományegyetem ma majdnem 500, a cseh csak 50 éves.

A theresienstadti 42-es ezred tisztikarában a monarchia összes népei képviselve voltak: csehnek azonban 80 tiszt közül csak 1 vallootta magát. A cseh nyelv és népszokások állandóan a legélesebb guny tárgyát képezték. Legnagyobb városukban, a 300,000 csehet számláló Bécsben is, kivéve a minisztériumokba bekerült rajaikat és azon kerületeket, ahol többségben voltak, szerepök a lenézeteké volt.

Hát hol voltak a mai világhódítók? A n a r o d n i d u m - b a n , a S o k o l és B e s e d a egyesületeikben és tanintézeteikben. Ezeknek nagyszerű együttműködése által ez a nemes jellemtulajdonságokban nem gazdag, zseniális alkotásokra nem hajlamos, előkelő modor iránt nem fogékony, azonban kitartó munkára, utánzásra és adott alkalom kiméletlen kihasználására rátermett nép, a németektől ellesett fegyelem segítségével, rendkívüli eredményeket ért el.

A magyart, mint nemzeti aspirációinak a morvamezei csata óta állandó elgáncsolóját tekintette és a németnél is jobban gyűlölte. Propagandarendszerük tökéletes, legerősebb váruk Páris volt. Már III. Napoleonnak küldtek memorandumot.

Sokszor gondolok a r r a , hogy bárcsak azt tennék külföldön járó magyarjaink, mint az a cseh főiskolás, aki egy párisi Duval étteremben, felismerve bennem az idegent, kullancs módjára hozzám szegődött és egy nagyszabású propagandabeszéddel, melyben már Masaryk neve is szerepelt, felvilágosítani igyekezett. 32 év előtt ki ne mosolygott volna ezen?

Világszerepük Szibériában kezdődött. Aki tudni akarja, hogy gyilkolták ott legionáriusaik a védtelen magyar hadifoglyokat, olvassa el a Dr. Margarete Klante „Von der Volga bis zur Amur“ I. kötet 220—230. oldalait.

A cseh katonai értékét ismerjük.

A l e n g y e l népet 1910-ben Krakóban tannenbergi győzelmök 500 éves évfordulóján ismertem meg. Az egész világ lengyelsége képviselve volt a nagyszerű ünnepélyen.

Ausztriában aránylag legjobb dolguk volt, m é g i s lépten-nyomon kimutatták németgyűlöletüket.

Egy idősebb postamesternőnél laktam, aki nagy megütközésemre csak a n n y i t tudott rólunk, hogy fővárosunk Budapest.

Lengyel tisztársaim a „Lengyelvér“ szin-

darab főalakjára emlékeztető kedélyes, őszinte, rokonszenves, azonban elég könnyelmű bajtársak voltak.

A lengyelben sok nemes póz van.

1914. szept. 6-án Lembergbe való előnyomulásunk közben, Krupka nevű, lakóitól elhagyatott kastély mellett pihentünk meg. A szobákban minden érintetlen, a zongorán a pohárban még friss a virág. A menekülők csak az ősök képeit vágták ki rámaikból — egy kivételével... Ez szemben az ajtóval, kemény tekintettel várta az orszokat — Koszcziuszko.

A rutén tisztek, akiket ismertem, jó katonák voltak. Szívesen nevezték magokat az elnyomott nép fiainak. Több rutén tisztiszolgám volt, egytől-egyig a hűség és ragaszkodás mintaképe.

Olasz nemzetiségű tisztársaim élénk eszű, közvetlen modoru, vidám bajtársak voltak.

Ebben a népben sok katonai erény van, melyek egy Napoleon, Garibaldi, vagy Mussolini kezében igen nagy értéket képviselnek.

Ma bizonyosan nem történne meg, mint 28 év előtt, midőn Nápolyban egy királyszerile alkalmával a csapatok mögött tolongó néppel együtt ismételtén a gyalogszakaszok sorai közé taszítottam. Mitőbb, vissza is sértetlenül kerülünk onnan.

A dalmát és szlovén nép, mint tapasztaltam, csak addig csinált jó arcot a németül beszélőnek, amíg üzletről volt szó.

Igy nézett ki a házasságok és szerződések által naggyá lett Ausztria. („Bella gerent alii, tu felix Austria nube.”)

Nézzük a mi nemzetiségeinket.

Atótót, mint derék, jóindulatu népet ismertem meg. Tiszttel, aki tótnak vallotta magát, csak egyetlen eggyel jöttem össze.

Derék szepesi szászainkat, a svábokat és erdélyi szászokat ismerjük.

Eszéken egyszer négy sváb sázmazású harminckilences tisztet büntettek meg, mert a kávéházban a magyar himnuszot huzzták. Azonban ismertem erdélyi szászt is, aki Ausztriában is magyarnak vallotta magát.

Az oláhokat Debrecen közönsége eléggé ismeri.

A közös hadsereg oláh tisztjei a magyarral szemben mindig tartózkodóan viselkedtek és csak messziről igyekeztek bennünket elgáncsolni.

Katonai értéküket ismerjük.

Nem egy horvát ismerősöm hangoztatta, hogy ők lelkileg a magyarhoz a legközelebb állók. Ausztria azonban nagyon magához kecsegtette őket. Az egész művelt osztály jól beszélt németül, míg magyarul csak kevesen. Majdnem minden katonaviselt földmives császárszakált hordott.

Mi, harminckilencesek Bródban igen jól jöttünk ki velők.

Csak egyet hangoztattak mindig, hogy: *amíg vasutainkon nincsen horvát szolgálati nyelv, addig a kiegyezés nem lehet őszinte és tartós.*

A zágrábi Jellasic szobornak Magyarország felé mutató kardját vélelenségnek, vagy rossz tréfának minősítették.

A horvát elismerten jó katona. Ez részben annak a következménye, hogy országának nagy részén, a Föld egyik legmilitarizáltabb helyén, a Határőr-vidéken, csak egy ur volt: a katona. Birtokomban van Petrinja városkának egy 90 éves iktató könyve, melyből kivehetni, hogy az akkori parancsnokló százados a lakosságot, mint az iskolás gyermekeket úgy nevelte és fegyelmezte.

A szerb népnek nemzeti önrzete, rendkívüli fajszeretete irányítja minden tettét.

Bródban a 10,000 horvát és 3000 magyar között a 2000 szerb vitte gazdaságilag és majdnem társadalmilag is a főszerepet. Hogy erőszakos természetük még barátkozásukban is

mennyire kifejezésre jut, jellemezze ez a kis eset:

Előfordult, hogy midőn egy fiatalember házigazdája meghívásának nem tett elégét, az, lakása ajtaját éjnek idején feltörte és a szabadkozót néhány vendége segítségével, takarójába csomagolva, egyszerűen a társaságba átvitte.

Mint katonák, épugy, mint *bosnyákok*, jók voltak.

Bosznia b a olyan kormányzó lett volna való, mint Galgóczy tábornok, akinek bileki parancsnoksága idején megismert, különben az egész hadseregben emlegetett vasszigoráról, egyuttal igazságosságáról és puritánságáról, mint magam is tapasztaltam még tíz év múlva is, a legutolsó hercegóc faluban is, beszéltek és valószínűleg még mostan is regélnek.

Ahány mohamedán vallásu bosnyák tisztet ismertem, különböző dolgaik miatt, mindnek már fiatalon meg kellett tisztí állásuktól válniok.

Még Anglia és Franciaország gyarmatain sem létezett még egy ilyen kevert nyelvű és nemzetiségű katonaság, mint a monarchia közös hadserege volt.

Hogyan tudott a Habsburgok régi „*divide et impera*” elve a közöshadseregben „*viribus unitis*”-szá válni? Hogyan tudta Ausztria, mert a főrendező itten mindvégig ő volt, 18 ország 12 népét oly simán és tartósan egy eszme szolgálatába egyesíteni, hogy a költő azt mondhatta Radetzkyről „*in deinem Lager ist Österreich*”? (Természetesen a magyar katonát is bele értette, pedig az ott-hon levő magyarok akkor épen Windischgrätzet kergették.)

Bár tudjuk, hogy valamikor a börtön és a bakó is a loyaltásra való nevelés egyik eszköze volt, (49 után 114 halálra és 1765 börtönre ítéltnek nagy részét a hadseregből a

honvéd seregbe lépett tiszt tette), — mégis a közös hadsereg egységességét elsősorban egy szigorú nevelési rendszernek köszönhettem.

Nézzünk például egy volt k. u. k. kadétszkolát.

A német nyelv használatát igen szigorúan veszik.

Emlékszem, hogy egy szekundát azért kaptam szervezettanból, mert a *Kapellmeister*-t *Kapellmeisternek* ejtettem ki, egyszer pedig számtanból, mivel *langwierig* helyett *langweilig* mondtam.

A hadsereg háborús eredményeinek, a dinasztia fényének, Bécs hatalmának állandó emlegetése, a vasfegyver keretében, megtette hatását.

Csak nálunk, magyaroknál ment a német szó és az osztrák szellem befogadása nehezen. Pedig bizony magyar, hazafias vonatkozású dologra még célzás sem történt.

A 48—49-es nagy időket például tankönyvünk kb. 10 sorral intézte el. Valami rebellis lény azonban, imakönyvünk utolsó oldalain a különböző csatáknak és azokban elesettek ezreinek kimutatásában, szabadságharcunk ütközeteit és véráldozatát is felsorolta.

Ebből tanultuk, a templomban, az első honvéd seregek dicsőséges csatáinak napjait és helyeit.

Igy ment ez minden közös katonai nevelőintézetben, de még az önkéntesiskolákban is.

Pl. Mivel 1905-ben, a 75 fő erős 39-es önkéntes osztagom egy része, állandó gyakorlatozásai mellett, nem volt képes egy év alatt annyira megtanulni németül, hogy a 8 elméleti tantárgynak záróvizsgáján, *németül felelhessen*, ezért a vizsgáló tábornok *legnagyobb* rosszalását fejezte ki.

Hogy mit ártott Magyarországnak, különösen annak vegyes nyelvű ezredeiben a *német* és milyen magyarosítást művelt volna a *magyar* szolgálati nyelv, ezt *senkisé* értette meg jobban, mint *Tisza István*.

Valóban nem volt csoda, ha azok között, akik nem egy, vagy legfellegb négy, hanem, mint az alreálban neveltek, 10 éves koruktól fogva 11 éven át, szívták ezt a levegőt, olyan magyar születésű is akadt, aki ezen janicsár-nevelés áldozatául esett és végül „osztrák-magyar” vagy esetleg „tisztigyermekek” nemzetiségűnek vallotta magát.

Ezekhez tartozott Benedek, a magentai és san martinói hős, a leigázott Magyarország kormányzója, majd Ausztria első, polgári születésű főhadvezére, a königgrätzi bűnbak, végül gráci remete is.

Nem csodálatos végzése a sorsnak, hogy őt, aki magyar Skanderbég lehetett volna, — mert Lázár honvédelmi miniszter 48-ban neki felajánlotta a fővezérséget, — aki azonban ennél több akart lenni, ma egy nemzet sem nevezi fiának; míg az, aki helyette a magyar hadak élén lelkesen megjárta a szabadságért vívott harcok nehéz, de dicsőséges útját, — Görgey, — minden évtizeddel a tisztelet magasabb fokára emelkedik.

Gondolhatni, hogy az ilyen nevelésen átment kis hazájú, de nagy ambíciójú, cserepár tiszték, milyen hű eszközei voltak az „egységesítés”-nek és bizony sokkal több keserűséget okoztak a velők szolgáló magyar tiszteknek, mint az általában látszott.

Ha a magyar közvélemény azokra valami miatt lesujtott, a mellettők haladni kénytelen magyarokat is találta.

Különösen, ha egyiknek-másiknak a sok német szótól magyarul nem forgott már kellőképen a nyelve.

Bizony jó magammal is úgy volt, hogy egyidejűleg, midőn a hadiiskola vizsgájára szánt írásbeli gyakorlataim rossz németsege közbotráncokozás tárgyát képezte, idehaza, idegenszerű kiejtésem miatt, szüleimnek bánkódását, ismerőseimnek — mint honvédtiszt fiát, fokozott mértékben bántó észrevételeit kellett elviselnem. Még az sem segített sokat, hogy Szemere

Miklós pályázatára Bródból küldött nemzeti-védelmi munkám nagy örömömre pályanyertes lett.

A legtöbb magyar ember a közöshadseregnek még színmagyar ezredeit sem vette úgy, mint a magyarság teste és lelkének egy részét. Sőt még mostan nem régen is hallottam egy magas állású, nagy látókörű személy részéről az összes volt közös tiszteknek, hazafias gondolkodás tekintetében egy külön csoportba való osztását.

Az osztrák felsőbbség kidomborítása terén sokat tett a *bécsi udvar fénye* és azon körülmény, hogy József és Frigyes főhercegek kivételével az összes főhercegek udvartartásai Ausztriában voltak.

A *bécsi polgár* maga külön németesítő munkát végzett. Midőn ugyanis Ferenc József 1848-ban, mint ahogy Tschuppik osztrák író mondja, a „lázongó Bécsnek politikai gerincét eltörte és az abszolutizmushoz való visszatéréssel minden állami dolog iránt való közönyösségre kényszerítette“, létre jött a „gemütlich“ bécsi spieszter, kinek a Prater, Heueringer, zene, tánc, dal és vicc zajában van a menyországa és aki az idegen számára is képes volt ezen várost, bármely más külföldi helynél kedvesebbé tenni. (Ma már ott is változott a világ).

A nevelésre különösen alkalmasak voltak a gyarmatállomásokhoz hasonló, boszniai, hercegovinai, galíciai és tiroliai határ- és várgarnizonok. Itt nem ritkán a tisztikar kelleténél jobban is elő lett véve.

Magam is tanuja voltam egyszer Königrätzben, hogy ezredparancsnokom néhány idősebb nős tisztet kérdőre vont, mert azoknak nejeik a katonai ünnepi istentiszteleten nem voltak jelen.

A nevelésnek ezen különféle eszközei által ezen soklelkű hadsereg nemcsak külső, hanem

bizonyos benső egyöntetűségre is szert tett.

Ezen egyöntetűségnek a legszebb megnyilatkozása volt a jobban, mint bármely más hadsereg tisztikarában kifejlődött bajtársiasság, ellenben leghátrányosabb kinövése az az egész monarchiában észlelhető egységes front, melyben a tisztikar a polgársággal szemben állott.

Ezen a fronton néha, még pedig váltakozó szerencsével, harcok is folytak.

Épen nemrég említette előttem egy magasrangu tiszt, hogy midőn Grácba helyezték át, bajtársai sürgősen tanácsolták, hogy először is kardját élesítse ki.

Összeütközések nálunk sem voltak ritkák. már csak azért sem, mivel a fent vázolt rendszer alkalmas volt arra, hogy az osztrák németek egy része az ő nyelvükön kiképzett hadsereget teljesen németnek tekintse, Bismarck szavaira, hogy talán jobb lenne a monarchia súlypontját keletre, vagyis Magyarországra helyezni, gyűlölettel gondoljon és a Metternich-féle Grossösterreich eszmében tobzódjék.

Ennek a típusnak képviselője volt pl. R. szds., aki annakidején Kolozsváron Bartha főszerkesztőt a tisztikart bíráló cikke miatt bár módon összevagdalta.

Pedig ez a magyar szempontból felette el-lenszenves osztrák rajongó. — kinek különben mint európai kardbajnoknak és egy párbaj-kodex társszerzőjének a hadseregben jó hírneve volt, -- egyáltalán nem volt magyarfaló. Mint legelső századparancsnokomat volt alkal-mam megismerni és tudom, hogy a magyar-rokat mindig csak mint a lovagias népet em-legette.

Külön és a hadsereg általános szellemétől távol álló szomorú, azelőtt évtizedek alatt elő nem fordult, jelenségei voltak a béke utolsó éveinek, Redl ezredesnek és Jandrik testvé-reknek hazaárulási, valamint Hofrichter fő-hadnagynak orgyilkossági büntette.

Redlt látásból ismertem, Hofrichter a veszprémi királygyakorlatokon léghajós osztághoz volt beosztva. Előbbi élvhajász, ez ultrastréber benyomását keltette.

Mennyiben képviselte ez a — hadilétszám szerint a föld 3. szárazföldi hadserege, melynek színe-javát a magyar katona tette ki, — közvetlenül Magyarország érdekeit?

A monarchia vezetésének nyele sajnos elejétől fogva, 1526-tól kezdve, teljesen osztrák kézbe került, úgy hogy nekünk még a végén is avval a büszke tudattal, hogy egy nagyhatalom csendes társa lehetünk és a kiverelkedett hadibabérokkal kellett megelégednünk.

Igy jött azután, hogy távoli népek közül kevesebben tudták, hogy Magyarország létezik, mint azt, hogy *magyar katona* van a világon. Hiszen minden hadseregnek legszebb lovassága azok huszárai voltak.

Büszkeséggel néztem a versaillesi galerie des guerresnek, a Lódii, Wagram, Magenta és solferinói csatákat ábrázoló óriás méretű festményein, hogy — mint a francia gárdákkal és zuávokkal leghősiesebben tusakodó ellenfél, — leggyakrabban magyar ezredbeli, még pedig több helyen debreceni piros hajtókás keménynézésű legények, vannak megörökítve.

Ugy is volt, később is. És ha a 39-es ezred, mely még 49-ben a legjobban üzte a császár hadait, már Custozza után — a 102 gyalogezered között is csak háromnak kitüntetését képező sárga zászlót jutalmul kapta, — mennyire rászolgálhatott arra!

Hogy a monarchia nagyhatalmi állásának vérszámláját a harctereken a 33 $\frac{1}{2}$ % kvóta arányán jóval felül fizető magyarságot az ugynevezett közös hadügyminisztérium nem nagyon dédelgette, ellenkezőleg, a neki tuléles magyar kardot békeidőben látszólag

legszívesebben biztos tokba zárta volna, ime erre néhány példa:

Még lesz, aki emlékszik, hogy 1905 október 6-nak reggelén az akkor a Collegium délnyugati sarka előtt az emlékkertben állott Hungária szobor talapzatára egy „a 39-es önkéntesek” feliratu szalaggal ellátott koszoru volt letéve.

Debrecen közönsége soha sem tudta meg, hogy ez a magában véve hazafias lett, milyen megdöbbenést keltett a hadügyminisztériumban.

Az ezred loyálisságát teljesen elveszítette és Bécs helyett, hat évre Bródba, javító helyre lett áthelyezve.

Még évek mulva kérdezte tőlem egy magasrangu osztrák tiszt, hogy miből is állott tulajdonképen az a debreceni lázongás?

Hogy milyen kevés magasabb rendfokozatu magyar tisztünk volt a közöshadseregben, erre jellemző, hogy a debreceni 39-es ezredben 14 év alatt még csak véletlenül sem volt egy magyar parancsnokom sem. Még szd., vagy zlj., még kevésbé ezred, vagy magasabb parancsnokom.

Bécsben is, az ezred 7 törzslisztjei között csak egy magyar volt -- rajta kívül csak Károly főherceg, későbbi királyunk volt képes magát a legénységgel megértetni.

21 százados között pedig összesen négyen majdnem a legfiatalabbak voltunk magyarok.

Ferenc Ferdinánd, mint tudjuk, irántunk nagyon kevés megértéssel viseltetett. A közte és Károly főherceg között fennálló feszült viszonyt, mi magyarok, valahogy a javunkra igyekeztünk magyarázni és annak minden megnyilatkozását meglelégedéssel vettük tudomásul.

1913 október 18-án a lipcsei győzelem 100 éves évfordulója alkalmából megtartott nagy diszkivonulás előtt a laktanya telefonja közelében tartózkodtam, midőn a királyi udvar egy idősebb tisztet kért a telefonhoz.

Egy magát megnevezni nem akaró személy rendkívül izgatott hangon kérdezte, hogy Károly főherceg a laktanyában van-e már?

Tudva, hogy Ferenc Ferdinándnak valami akadékoskodása folytán Károly főherceg, — ki különben minden kivonulásnál az első között jelent meg, — nem vonul ki, ezt tudattam, mire az illető egy ingerült felkiáltással lecsengetett.

Ferenc Ferdinándot, Fejérvárynak Bécsben nagy pompával megrendezett temetésén láttam utoljára a gyászkiséret élén.

Bizalmatlanságot és félelmet kifejező sápadt arcán, mintha már akkor magának és Európának szomorú végzete tükröződött volna.

Néha voltak azonban a magyar katonának is örömtelt percei. Ime néhány eset, főképen a régi békeidőkből, melveknél idegenek részéről irántunk nemcsak elismerés és rokonszenv, hanem egyenesen csodálat és hódolat jutott spontán kifejezésre.

Zászlós koromban odahaza, Szatmáron az ötös közös ezred Sch. nevű főhadnagya, egy feltűnően fess tiszti, megtudva, hogy ezredem Königrätzben van, megkért, hogy ottlakó szüleit készítsem elő arra, hogy ő megnősül és Magyarországon marad.

Nagy volt csodálkozásom, midőn a magyarul tökéletesen beszélő tiszti szülciben, németül is alig tudó cseheket ismertem meg, akik szörnyűködéssel értesültek fiuk elhatározásáról.

Theresienstadtban ismertem egy huszárhadnagyot, aki 2 évi Brassóban való tartózkodás után, nemcsak igen jól beszélt magyarul, de atyafiainak nem kis megrökönyödésére végjegyén is neve már magyarosan volt írva.

L. tüzérkari alezredes főhadnagy öccsét Kaposvárról maga mellé Königrätzbe helyeztette át, mert a fiu németül már magyar kiéjtéssel beszélt. Azonban nem sokáig maradt

köztünk. Az étkezdeben tett azon kijelentésével, hogy, ha katonát akarnak látni, menjenek Magyarországba, sikerült neki kivinnie, hogy régi ezredéhez visszakerüljön.

Sch. 42-es főhadnagy esete gyakran jut eszembe. Nevezett tiszt Bruckban volt lötfolyamon. Magyarországon még soha sem lévén, néhány társával átrándult Tatára, ahol, hogy igazi magyart is láthassanak, a városon kívül elkalandoztak.

A legelőkön valahol találtak is egy hason heverésző, pipázgató, — Sch. meggyőződése szerint betyár, valószínű azonban csak juhász — csoportot, melyet az egyedüli, magyarul néhány szót tudó tiszt, egy falu fekvését kérdezve megszólított.

Azok egy hanggal, egy mozdulattal nem feleltek, *míg végre az egyiknek kinyújtott lába lassan felemelkedett és gazdája, anélkül, hogy egy tekintetre is méltatná őket, odaveté: „arra!”*

Sch., aki Galiciában is szolgált, ahol a tisztet a zsidó és a paraszt mélyen meghajolva köszönlötte, attól fogva nagy csodálója lett a magyar ember büszkeségének.

Képes volt ez a külsejében gyönyörű hadsereg azon hivatásának betöltésére, hogy kifelé pajzs és kard legyen és *milyen mértékben felelt meg ezen feladatának?*

Ez a hadsereg, melynek végül saját *tudománya, erkölcse, élete volt, megütötte az európai mértéket.*

Ezt békében tett utaimon, úgy a stramm-ságnak bámulatos fokára nevelt német, a fesszésgnélküli sujkolásban páratlan *francia, továbbá az olasz és orosz katonasággal való összehasonlításánál magam is megfigyelhettem.*

És ez a hatalmas test, rengeteg erő, mondhatjuk egy évszázadon át, alig töltött be más hivatást, minthogy annak erejét látva, Ausztria népének egy része a Monarchiában egy hatalmas hazát vélt látni, *míg az állítólag egymás*

segítségére utalt másik részét, félelemben tartotta és Bécshez kötötte.

Hogy néha Bécs diplomatái nagyzási hóborttól hajtva tőle nagy háborus győzelmeiket kívántak, azt a hadsereg, de különösen a magyar katona mindig egy hiába kiontott vértengerrel fizette meg.

Mert ennek a hadseregnek Asperntől a világháborúig, *Custoza* kivételével, nem voltak csak kis győzelmei és nagy vereségei.

Pedig, ha a harctereken elesettek borzasztó hekatombáit látjuk, be kell vallanunk, hogy katonái *tudtak* meghalni, tehát miért vesztette el ez a hadsereg a háboruit — ha 49-ről nem is beszélünk, — oly borzasztó módon 59-ben a franciák és 66-ban a poroszok ellen?

Elsősorban is *vezéreik hibái folytán*.

66-ig a főnemesi származású tisztek válogatás és sokszor hivatoltság nélkül hagyományyszerűen, jutottak a legmagasabb parancsnoki állásokra. (Egyedül gróf Radetzky vált ki hadvezéri tehetségben közöttük.)

Igy 59-ben az agg Gvulay gróf mellett, Schwarzenberg és Lichtenstein hercegek, *Clam Gallos*, *Stadion*, *Wimpfen*, *Schafgatsche* és *Schlick* grófok hadtestparancsnokok és *Grünne* gróf vezérkari főnök voltak a háboru gyászos kimenetelének okozói.

66-ban, — Friedjung megállapításai szerint — Lipót főherceg egyenesen parancs *ellenére* ütközött meg Skalicnál;

a jicsini plébánián pedig még láttam a bórdiványt, melyen Clam Gallas gróf, aki már 59-ben teljesen alkalmatlannak bizonyult, a csata folyamán ittasan feküdt. *Sternberg* gróf vezérkari százados, akinek ezen véres csata elkerülését elrendelő parancsot kellett volna meghoznia. Königgrätztól Jicsinig az 50 km. utat 14 óráig lovagolta!

Hogyan ment volna jobban Königgrätz-nél!?

Thun és Festetics grófok parancs és figyelemzetetések dacára elhanyagolják a végzetes

jobb szárny védelmét, ahelyett unalomból, vagy dicsvágyból, 3 dandárral csapnak a kis Swiep erdőcskében egy *olyan* parázs verekedést, hogy az még ma is példáját képezi az esztelenségnek.

Kell még több ennél!?

Hanem volt még más oka is a vereségeknek. A közszellem és fegyelem ápolása címén valóságban a német nyelv és osztrák szellem ápolására fordított szünet nélküli tevékenység a csapat és alantosabb parancsnokok nagy részének idejét és erejét kimerítették, figyelmét a kiképzés és vezetés főcéljaitól elvonták úgy, hogy ténykedésük sablonossá vált.

Az alacsonyabb parancsnokok egy része ez által a harcban megkivánt kezdeményezésre, öntevékenységre képtelen — a németek mondanása szerint „verprügelt” lett, de így jöttek létre az *olyan* parancsok is, mint amilyent a 39. ezred 1914 november végén a Kárpátokban — a harcelyezettel nem sokat törődő — hadosztályparancsnokságától kapott: „még 90 % veszteség mellett is: roham!”

Azonban ez a hadsereg ma a néphadseregek korában, midőn a harcosok nagyobb részének csak *annyi* katonai értéke van, amennyit otthonából hozott, talán a legjobb vezérek alatt sem fejezhetne be győzelmesen egy nagy háborút.

A világháború eseményei is megmutatták, hogy míg az aktív tiszti és altisztikar és legénység meg volt, még a gyengébb ezredek is megfeleltek. Azoknak eltűnésével azonban — pedig a modern háború hetek alatt örül — egy többféle és széthuzó nemzetiségekhez tartozó nem tökéletesen hazafias érzésű tartalékos tisztikarnak és legénységnek erkölcsi értéke, ma az önálló gépek és kis csoportok harcának korában rohamosan közeledik a nulla fokhoz.

A közös hadseregben azonban már mikor Bosznia annexiója alkalmával a 36. cseh gya-

logezred Bródban lázongó tartalékosainak vonatát éppen a 39-es ezred egy zlijának kellett rendeltetése helyére kísérni, előre vetette árnyékát a cseh ezredek ellenséghez való átszaladásának szomorú ténye.

Amíg azonban meg volt ez a Monarchiát összetartó hadsereg, annak egységességét, *minden* nevelés és fegyelmezésnél jobban *egy* ember varázsa biztosította.

Ferenc József, a dynasztia fényének imádatában és az „Austria erit in orbe ultima” hitben nevelve, 18 éves korában akkor jutott a trónra, mikor az fennállása óta legjobban ingadozott. Pedig röviddel azelőtt Ferenc császárnak még az volt a kedvenc mondanéja: „*tudósok nem kellenek. Elég a rendőrség.*”

Országáiban a rohamosan változó helyzetképeket eleinte csak anyja és tanácsadói beállításából ismerte.

Egyedül az ő saját érdeme volt, hogy azon chaoszban, melyet 18 országának és 12 népének állandó széthúzása és összekoccanása létrehozott, környezetének ellentétes befolyása dacára, megtalálta a Monarchia energiaforrását abban a népben, melyet előtte féktelennek, félműveltnak és a dynasztia legnagyobb ellenségének mondtak és birodalma legelső helyére hívta Andrássyt, a volt honvéd őrnagvot, kit 12 év előtt lázadás címen halálra ítélt.

Talpig uralkodó, egyuttal első munkása országainak, aki 15. évétől 86 éves koráig reggel 6-tól kevés szünettel estig dolgozott és aki — életét bölcsőjétől sirjáig lépésről-lépésre követő és szigorúan bíráló írók szerint — a *korrektség, tapintat, lovagiasság, önuralom és kötelességtudás* mintaképe volt.

Mint aki mindenekelőtt *katoná* volt, csak *egy* tudta őt felingerelni: a katonai tervekkel szemben való ellenállás.

Halálos ágyán, — kis hálósobájában levő legendás katonai vaságyon, — 4 órával halála előtt, utolsó szavai ezek voltak: „*ma nem tud-*

Am mindent elintézni, holnap fél négykor költsön fel“.

Soklelkű hadseregében Ferenc József személye egyedül képezte a lelki kapcsolatot.

Ő legjobban, talán egyedül ismerte országait és hadseregét és tisztán látta az európai háborút és a közeledő véget. Erre vallanak drámai súlyú szavai, melyeket, midőn tőle a Szerbia elleni hadjáráshoz beleegyezését sürgették, mondott: *„Jó, ha tönkre kell a Monarchiának menni, legalább tisztességgel menjen tönkre.“*

Ferenc József király a magyar katona előtt is a katonai erények élő megtestesülése volt és az ő magas személyét szem előtt tartva, sok keserűséget könnyebben volt képes elviselni.

Igy érte hadseregünket a világháború.

Veszély közeledtekor a gyáva eltölpül, a bátor óriássá válik.

Hogy a magyart 14-ben a világ milyennek látta, erre egy példa.

Redlich őrnagy Bécsben ezredünkönél szolgált. Magyarul nem tudott, látszólag egyáltalán kedve sem volt megtanulni. Pedig elismerten az ezred esze volt. Amellett szigorú, kemény katona.

1914 július 25-én ezredünk legutolsó gyakorlatán Redlich megkért, hogy ha tudok, vegyek neki egy reggeli lapot. Megvettem az újságot és átlapozva azt, semmi különöset nem találtam benne. Tudtam, hogy már majdnem biztos a háború, de géppuskáim rendben, irányzóim jól kiképezve voltak, sokkal többet nem érdekelt.

Meglepett tehát, midőn észrevettem, hogy Redlich az újságot átfutva, két könnycseppet töröl ki szeméből. Az újságra nézve láttam, hogy azt olvasta: „A magyar országgyűlés tegnapi ülésén Andrássy Gyula gróf az ellenzék nevében ünnepélyes nyilatkozatot tett, hogy az ellenzék hazafias kötelességét teljesi-

leni fogja, mert a magyar nemzet becsülete forog kockán."

Ő pedig hozzám fordulva, csak ennyit mondott: „*Der Ungar ist in schweren Zeiten gross!*"

Redlich, később a 32-esek parancsnoka és Mária Theresia lovag háboru után is legnagyobb dicsérettel írt ezredünk haditetteiről, épugy mint Zeiss őrnagy — később a szegedi ezred parancsnoka, — ki amilyen rideg osztrák volt békében, háboruban ő is époly őszinte csodálója lett a magyar katonának.

Sokkal gyakrabban jutott azonban a magyar katona és idegen parancsnokai közötti lelki kapocs hiánya, — mely békében csak kisebb-nagyobb lelki keserőségeket termelt, — háboruban fokozott mértékben, károsan, sőt tragikus formában kifejezésre.

Ezt világítsák meg a következő példák:

1914 július 28-án a bécsi stiftskaszárnya udvarán állottunk fel, hogy tulajdonosunk, Conrad báró tölünk, hadbavonuló ezredétől, bucsut vegyen. A nagy ur eljött és szólani kezdett. És mi megütközve hallottuk, hogy vezérkarunknak rendkívüli tudásu, páratlan szorgalmu főnöke, aki nagy elfoglaltsága mellett még ráért a királyt, a trónörököst és a külügyminisztereket is, éveken át memorandumjaival elhalmozni, nem ért rá magyarul csak annyit is megtanulni, hogy ezen általa olyan régen óhajtott „*Ave Caesar. morituri te salutant!*" jelenetnél néhány szót folyékonyan és érthetően mondjon.

A kedvezőtlen hatást nem tehette jóvá az sem, hogy kb. 20 szavas beszédét, melyet egy vezérkari tiszt szóról-szóra besugott, meglepetésünkre „éljen a király, éljen a hazal" szavakkal fejezte be. (Bezzeg még nem sokkal azelőtt, még itt Debrecenben is szemlélő ezredparancsnokunkat legkellemetlenebbül érintette, hogy az előléptetési diszebéden a király-

tószl után felhangzó „hoch!”-ok közé egy lelkes „éljen!” is vegyült.)

1914 október végén, midőn Przemysl alatt a háború legelső kitüntetéseit kellett a 39-esek legkiválóbbjainak mellére tűzni, az ünnepélyes aktusnál jelenlévő tábornok *annyi* nem tudott magyarul, hogy néhány szóval dicséretének és buzdításának kifejezést adjon.

1915 február 27-én a száznoki roham előtt midőn a 39-es ezred századai a megjelenő József királyi herceget szokás szerint megéljenezték, egyszerre egy „éljen a szabadságnak!” vegyült a lelkes hangok közé. Az ezred parancsnoka, a magyarul nem beszélő braccioforte Spiess Silvio ezredes, magából kikelve fordult hozzám és megparancsolta, hogy az illetőt tüstént kerítsem elő.

Borzasztó helyzetben voltam. Véletlenül láttam ugyan, hogy a kiáltó egy az ezredtörzshöz tartozó jóképű lovász volt, de az első pillanatra azt is megértettem, hogy itten egy végzetessé válható tévedés forog fenn.

Ismertem a különben kiváló katonának, Spiess ezredesnek keménységét, tudtam, hogy amennyire nem kiméli önmagát sem — őt hétre rá husvét hétfőjén egy rohamcsoport élén hősi halált halt, — mással szemben is kérlelhetetlen és tudtam, hogy ha elébe kerül, saját kezével teríti le a szerencsétlent.

Hosszu izgalmas jelenet keretében sikerült, úgy ahogy, megértetnem vele, hogy az ismeretlen kiáltó csak lelkes hangulatának óhajtott kifejezést adni és eszében sincsen, hogy — *szabadságra menés mellett izgasson.*

És ez a meg nem értett, sokszor rosszul táplált, betegségetől, árulástól környezett magyar katona mégis klasszikus hűséggel és hősiességgel tudott verekedni és meghalni.

Ez nem könnyedén kimondott üres frázis, öntömjénezés.

Én sok hősi halált halt, meghatóan derék bajtársam és katonáim nevében leghatározot-

tabban tiltakozom a Kramer—Remark-féle állítások általánosítása, a magyar katonára való vonatkoztatása ellen.

Tiltakozom a hatalnak olyan kihívóan arcába nevető Lengyel százados és Rotter tőhadnagy, a rettenthetlen Gyárfás Sámuel szds. és Kiss zászlós, valamint a naplójában annyi idealizmussal a halálra készülő, vaskoronarendes arany vitézségi érmes, hajdunánási Daróczy hadnagy, valamint számtalan más hősi halált halt 39-es nevében.

Tiltakozom legünnepélyesebben a bősörményi kis hős Zabos örmester nevében, kinek 1915 február 15-én a radivoji véres roham után kezét átlőtt mellén tartva, utolsó szava az volt: „Királyomért és hazámért halok meg.”

Nagy ara van egy nemzet katonai hírnévének, hogy mi ezt a világháboruban is becsülettel megfizettük, bizonyítékul szolgáljon néhány vélemény az ellenség részéről.

A Carston való térdnyerésök után egy olasz hadijelentésben olvastam egy — úgy emlékszem a 20. honvéd hadosztályhoz tartozó — ezrednek hősiességéről, mely a tikkasztó hőségben 2 napig étlen, szomjan állott nekik vitézül ellen.

A Brussilow offenzíva alkalmával egy orosz ujság a 68. gyalogezred állásaiba való betörést írta le és a derék szolnokiak hősiességét hosszasan magasztalta.

1917-ben olvastam egy orosz ujságban egy aggodalmas hangon írt cikket, mely közli, hogy a rigai fronton megakadt németeknek egy „halhatatlanokból” álló honvéd hadosztály, melynek minden embere egy külön fogadalmat tett, jött segítségére. Ha talán nem is volt teljesen úgy és igaz, a cikk mégis bennünket dicsért.

A székelyek vitézségéről is, úgy szövetségeseink, mint ellenségeink, csodákat regéltek. Csak bosszantó volt, hogy mennyit kellett bizonyítani, hogy a „Szekler” se nem erdélyi szász, se nem valami exotikus balkáni nép.

Twinger híres német író, aki Koltschak seregének tragédiáját is megrázó erővel és Sza-charow tábornagy által itt is igazolt hűséggel ecseteli, műveiben a német katona mellett csak egyedül magyarok vitézségéről emlékeznek meg.

Még valamit *Boroevicsnek*, a horvát Napoleonnak megtéréséről. Valóban 1918 szeptember 30-iki feltreii szemléje igen hasonlított a nagy korzikainak fontainebleau-i bucsujához. Csak mi voltunk ott, de az egész 17. hadosztályhoz szólott és pedig beszélt a hatalmas ur, — a lélekzetvisszafojtva hallgató fiatal tisztek előtt, — akadozva, de szörnyű nyíltsággal, ezredei hűtlenségéről, árulásáról és *végül* azon *meggyőződéséről, hogy bennünk, debreceniek és szegediekben, kinek ő egész hírnevét köszönheti, bennünk nem fog csalódni.*

Ugy éreztük, hogy ekkor, ha későn is, egy úr zárult be a magyarság és Boroevics között.

A közös hadsereg utód és örökség hátrahagyása nélkül halt meg. Amit érdemes volt tőle megtartani, azt *honvédségünk* ugyis már életében átvette tőle.

Nem értem ez alatt Európa legszebb tisztisapkáját, vagy a Haydn által komponált gyönyörű takarodót, de még a felszerelési és fegyverzeti tárgyakat sem.

Amik valódi értéket képviseltek, azok az évszázadok tapasztalatain felépített *szabályzatai, nevelési és fegyelmezési rendszere voltak.*

Mindezeknek értéke a katonának termelt magyar kezében megsokszorozódott.

Ezt látják és figyelik úgy barátaink, mint ellenségeink. Bizonyítja ezt, azoknak nagyrabecsülése és ezeknek idegessége.

Hogyan látja honvédségünket az idegen, az kitűnik régi, osztrák ezredtársaimnak leveleiből. Különböző összehasonlítások után, valamennyien kb. így irtak: „*milyen magasan álltok Ti, nagyszerű honvédségetekkel*“.

Mult hetekben egy háboruban megismert esseni barátom látogatott meg.

Magyarországon még nem járt és Budapest szépségei elragadták.

Midőn pedig az udvarlaki őrség felváltásánál honvédeinket látta, régi katona szive, lát-szólag gyönyörrel telt meg.

És ez, a nagy- és kisentente katonaságait igen jól ismerő, nagy látókörű, egyáltalán *nem* szentimentális természetű ember egy hét múlva a következőket írja: „Es ist ganz sonderbar, dass ich andauernd an die Wachablösung vor dem kgl. Schlosse denken muss.“

Válthat ki 'kis dolog egy józan, számítható szokott németből ennyi melegséget?

Midőn a volt osztrák-magyar közös hadseregről beszéltünk, azt hiszem mindnyájunk előtt önkéntelen felvetődött az a kérdés, hogy szükséges és *kíváncs-e*, hogy *mégegyszer egy állammal közös hadseregünk legyen?*

Ami először is *ez ellen* szól, a régi diplomáciai mondás, hogy „szomszédom — ellenségem, szomszédom tuloldali szomszédja: barátom“.

Azt is tudjuk, hogy szövetséges hadseregek egyetértése, gyakran kis érdekellentéteknek, vagy érzékenykedéseknek előbb-utóbb áldoztává válik.

Igy volt 1815 után a németek és angolok, 1849 után az oroszok és osztrákok, 1854 után a franciák és angolokkal, 1912 után a balkáni szövetségesekkel — akik alaposan hajba is kaptak — és 1918 után az angolok és franciáknál. Sőt nem sok hiányzott, hogy 1918-ban a monarchia és a németek utja is el nem vált egymástól.

Amilyen jó mester a történelem, ép oly rossz tanuló az emberiség és ugyanaz fog más-kor is előfordulni.

És mégis — hiszen mi egyedül olyan távol állunk a „two power standard“-tól igénybe kell

vennünk mások segítségét és egyszer talán ismét vállalnunk némi közösséget.

De hozzon bennünket a sors bárkivel is össze, — egy olyan hitványul kirabolt nép, mint mi vagyunk, még a sátán segítségét is elfogadhatná, — egy törvény szent legyen: *Magyarország katonáját csak magyar szóval, magyar szívű tiszt vezesse.*

Azonban még béke van, szomoru béke és ez készlet arra, hogy az *ifjusághoz*, a jövő harcainak leendő hőseihez is szóljak.

Bennük, általuk jut legőszintébben kifejezésre a mai magyar sors mostohasága.

Ők, akik régen legjobban tudtak ujjongani, ők tudnak most legjobban keseregni.

Az ifju test és lélek egyáltalán küzdelmet, harcot kíván, azonban egy európai népé sem *annyira*, mint ifjainké, kiknek, az őshazából átmentett legszebb ékességünk, a *magyar virtus*, fűti lelküket. Nemcsak a hetyke pálcaforgatóét, hanem épugy a beesett arcu, szemüveges, tudós képű lelkét is.

Számukra *nincsen* ma *német, oláh, tót*, kikkel szemben kis és nagy nemzeti ügyeket nekik megvédeniök kellene; *nincsen kétféjű sas*, *Gotterhalte*, *nincsen* obstrukció és idegen tisztek okvetetlenkedése — és ők mégis harcolni kívánnak.

Ők azt hiszik, csak a szükség, pedig sokkal jobban a vérök hajtja őket és *romantikus lelkük*, az *idealizmus és materializmus*, a *kritika és szkepszis*, *hazafiasság és szocializmus* ellentétes világaiban nem mindég találják meg a helyes utat.

Magyar ifjak! Ne engedjék meg, hogy a kenyérért való harc olyan területre terelődjön, melyen fajuk érdekeitől mindjobban eltávolodnak.

Mint minden uralomra jutó néposztály, épugy minden új generáció is, kegyetlen az előbbi kor hősei, istenei iránt.

Bizonyyal Önök is azok.

Csak *egy*et hagyjanak meg: a *haza oltárát*.

Magyar ifjaink! És ha néha szörnyű kilátástalannak látják a holnapot, gondoljanak a diplomás fiatalok azon tizezreire, akik minden kulturától elzárva, rongyokban, szennyben, éhezve töltöttek 3—4—5 évet a hadifogságban.

Csak *mi*, akik 5 év alatt a fél világot láttuk és 50 évet éltünk, akik egymásután: harctér, mankó, harctér, fogság, kórház, Szibéria, éhezés, fázás, szökés, szökés, szökés, harctér, mankó, összeomlás, családotul menekülések, minden vagyon elvesztése, kommunizmus kálváriáját átéltük, — amit Isten adja, hogy magyar ember soha többet meg ne érjen, — csak *mi*, kiknek a nyomor, a földi mulandóság, maga a halál olyan jó ismerősünk, tudjuk és értjük Goethe Faustjának megállapítását, hogy a boldogság milyen relativ fogalom, hogy az nem terített asztal, szép ruha és kényelem, hanem egyedül a mások boldogítása nyomán fakadó meglelégedés érzéséből áll.

Amíg munkájokat, — a magyar testvéreik boldogulását elősegítő munkát — megkezdhetik, érezzék magokat a *béke martirjainak*.

Azonban *bármivel* is, de *foglalatostkodjanak*. *küzdjenek sportban* — és ne feledjenek el — *dalolni*.

A boldogabb magyar haza ugyanis önöké lesz!

Befejezésül vessünk egy pillantást a magyar *sorsra*.

Multunk csodálatos!

Ha ősi vezéreink bölcsesége nem vezet ki népünket Ázsiából, a magyarnak már nyoma sem lenne.

Ha Szent István nyugat kulturáját el nem fogadja, a hunok sorsára jutottunk volna.

A mongolok majdnem kiirtottak, a török, német malomkövek majdnem felőröltek bennünket.

Hiszen városunk multjában is hányszor

volt hangos minden utca, minden ház a jajveszékeléstől.

Végül a német már egészen a magáénak gondolt.

És mégis megmaradtunk, sőt gyarapodtunk, sok más nép élébe kerültünk számban, *vagyokban, hirnévben*. Az elsők között vagyunk *tudományban, művészetben, sportban*.

Jelenünk sivár!

Történetünknek egy szomorú átmeneti korszakát éljük.

Európa legszilajabb legénye lerongyolódva, bilincsekben ül.

Népünknek több mint tized része kenyérért kiált.

Azonban, ha 1660-ban a kegyetlen Szeidi bég zsarolásaira *minden polgár eskü alatt* az utolsó ezüstjét is beszolgáltatta: ha kell, *mi sem fogunk vonakodni*, hogy megmaradt kincseinkkel magyar véreinket megmentjük.

A városok elpusztításának, a lakosság menekülésének kora, mint azt a világháború megmutatta, még nem múlt el.

Hogy ettől mentve legyünk, idejében meg kell hozni az áldozatot.

Hiszen a magyar, ha kell, olyan nagy tud lenni!

Vajjon milyen lesz a *jövőnk*?

Sohasem elégedtem meg avval, hogy csak hazafias érzésből fakadó következtetésekkel színezzem ki a magyar jövőt, hanem mertem és óhajtottam nemzetemet és annak jövőjét idegen bírálatok alapján ismegismerni.

A közös hadseregben, mint tiltott csemege után, úgy vágytam a sok szépnek és nemesnek képét, amit mi önmagunkról festünk, *kivülről* is látni.

Valamikor egy csehországi kaszinóban végigolvastam Európa legtöbbet iorgatott könyveiben, a Brockhaus lexikonjában a föld összes nagyobb népeinek jellemzését. Ez az óra tette le, mondhatom a magyarság jövőjébe vetett hitemnek a zárókövét, mert végül szív-

dobogva láttam, hogy annyi kiváló tulajdonságot mint fajunkban, a világ egyetlen népében sem találtak.

Azóta sokat láttam és olvastam. Így például, boldogan ismertem fel az iskolában el-sikkasztott isaszegi csatában Marengónak nagyszerű mását, sőt már osztrák írótól is olvastam, hogy (szó szerint) „Görgey és vezérei úgy játszottak az osztrák generálisokkal, mint Napoleon vezérei ellenségeikkel, mint macska az egérrel.”

Minden részrehajlatlan tudós munkájában most szerencsétlenségünkben is, éppugy, mint háboru előtt mint kiváltságos képességű nép szerepelünk.

Egy ilyen biztatást képez jövőnkre nézve Tschupplik, Prágában élő osztrák németnek „Franz Josef der Erste, der Untergang eines Reiches” címen, a széthullott monarchiáról megírt (és Németországban kiadott) nagy részletességgel és tárgyilagossággal felépített műve.

Ezen történelmi remekműben az író bámulatosan pontos okfejtései alapján egymásután dönti le Ausztria pantheonjának a múlt évszázadban felállított összes bálványait, hogy helyökbe odaállítsa (szó szerint) „Bécs legnagyobb gyalázatára lemészárolt” gróf Batthyáynak, észben, bátorságban és nyíltságban felülmulhatatlan, három politikusunknak, Deák, gróf Andrássy és Tisza Istvánnak, valamint a magyar katonának, gránitba vésett szobraikat.

Annak a népnek, melyről egykori riválisa, sokszor ellensége ilyen bírálatot mond, értéke és jövője meg van határozva. Az a nép nemcsak esetleg országának fekvése, hanem mindenekelőtt rendkívüli tulajdonságai folytán hivatott még egy nagy és vezető szerep betöltésére.